

Araştırma Makalesi

Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesinde Geri Kabul Gerekliliği: Afganlar Üzerinden İnceleme

Saadet BORAN*

Öz

İnsanlar geçmişten günümüze kadar çeşitli nedenlerle yaşadığı mekândan ayrılmak ve yaşamlarını sürdüreceği yeni yerler bulmak zorunda kalmıştır. Yaşanan bu insan hareketliliği göç kavramını ortaya çıkarmıştır. Göç; kültür, inanç, yaşam tarzı, ekonomi gibi birçok faktör üzerinde etkili olmuş ve beraberinde çeşitli sorunlar getirmiştir. Göç hareketleri düzenli, yasal yollarla yapıldığı gibi; yasa dışı yollarla yapılan düzensiz göçler de yaşanan durumlardandır. Doğu-Batı güzergâhında köprü konumunda olan Anadolu, tarihi boyunca göç hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. Özellikle son yıllarda Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı sığınma arayanlar veya göçmenler içinde Afganlar büyük bir paya sahiptir. Afganistan yıllardır göç veren ülke konumunda olmuş; yaşanan iç karışıklıklar, siyasi istikrarsızlıklar, dış müdahaleler gibi sebeplerle tarihinde kitlesel göç hareketlerine sahip olan bir ülkedir. Afganların oluşturduğu göç hareketlerinden Türkiye ciddi anlamda etkilenmiş ve bu durum Türkiye'yi çeşitli tedbirler almak zorunda bırakmıştır. Türkiye son yıllarda ivme kazanan Afgan düzensiz göçmen artışı ile birlikte, artarak devam eden sorunlara çözüm bulmak için düzensiz göçle mücadelesini yenilemek ve uluslararası çözüm yollarına yönelmek durumunda kalmıştır. Bu çalışmada da etkili bir çözüm yolu olarak düşünülebilecek Afganistan ile ikili geri kabul anlaşması (GKA) gerekliliği bizi bu yola götüren sebepler anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Afgan, Düzensiz Göç, Geri Kabul

* Yüksek Lisans Öğrencisi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, saadetbrn2001@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8310-6801

Araştırma Makalesi

Readmission Requirement in Turkey's Struggle Against Irregular Migration: A Study on Afghans

Saadet BORAN*

Abstract:

From the past to the present, people had to leave places where they lived and find new places to survive. This human mobility created the concept of migration. Migration has an impact on religion, life style, economy etc. and migration has brought various problems. As migration movements continue through regular and legal ways; irregular migration caused by illegal ways is a common situation. Anatolia, where is the transition bridge on the East-West route, has hosted migration movements throughout its history. Especially in recent years, Afghans have large share in asylum seekers or migrants which are hosted by Turkey. Afghanistan has been a country of immigration for years. It is a country which has experienced mass migration movements in its history due to internal turmoil, political instability and foreign intervention. Turkey has been strongly influenced by movements of the Afghan migration and this situation forced our country to take various precautions. With the increase of irregular Afghan immigrants in our country in recent years, our country has renewed its struggle against irregular immigration and turned to international solutions to find solutions to the increasing problems. In this study, the necessity of Readmission Agreement with Afghanistan, which can be considered as an effective solution, and the reasons that led us to this path were tried to be explained.

Keywords: Turkey, Afghan, Irregular Migration, Readmission

* Graduate Student, TOBB University of Economics and Technology, saadetbrn2001@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8310-6801

Giriş

İnsanın varoluşundan günümüze kadar devam eden ve temel olarak insanların yaşadıkları coğrafyayı terk ederek başka bir yere taşınması olarak tanımlanan göçün sebepleri arasında sosyal, siyasi, iklimsel ve ekonomik etkenler ile savaş sayılabilir. Yaşam standartlarının kötüleştiği, sosyal imkânlarla erişimin zorlaştığı ülkeler göç veren, kaynak (menşe) ülke konumundayken; daha iyi bir yaşamın olduğu, imkânlarla erişimin sağlandığı ülkeler ise göç alan, hedef ülke konumundadır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından yayınlanan Göç Terimleri Sözlüğünden hareketle (IOM,2013), transit ülkeler ise; göç veren ülkelerdeki insanların göç alan ülkelere ulaşmak için geçiş yolu olarak kullandıkları, hedef ülkelere ulaşmak için elverişli koşulların oluşumuna kadar yasa dışı veya yasal olarak kalınan ülkeler olarak tanımlanabilir.

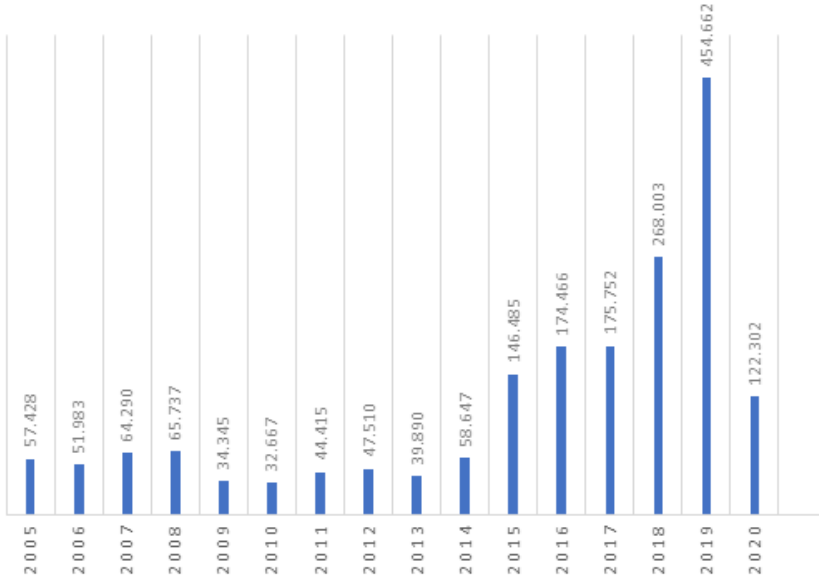
Günümüzde göç veren ülkelerdeki artan ekonomik yoksunluk, sosyal sebepler, siyasi çalkantılar, iç savaşlar gibi nedenlerle büyük çaplı insan hareketleri yaşanmaktadır. Avrupa ülkeleri başlıca bu insan hareketliliğinin hedefi iken Türkiye gibi hem hedef hem de transit ülkeler de bu göç hareketliliğinden oldukça fazla etkilenmektedir. Türkiye özellikle 1980'lerin başından bu yana Afganistan, Irak, İran ve çeşitli ülkelere gelen göçmenler için önemli bir sığınma ülkesi haline gelmiştir.

Genellikle eğitim almak ve çalışmak için yasal kaynaklar kullanarak hedef ülkelere ulaşan göçmenlerin hareketleri düzenli göçe sebep olurken; yasadışı yollarla hedef ülkelere ulaşan veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan ve transit ülkelere yasal ya da yasal olmayan yollarla girip bu ülkeyi geçiş ülkesi olarak kullanan kişiler düzensiz göçe sebep olur. Devletlerin sınırlarında giriş- çıkış kontrolünü sağlamak için aldıkları sıkı tedbirlere, ülke içindeki denetimlere rağmen her yıl milyonlarca insan düzensiz göçmen statüsünde yaşamaktadır (İçduygu ve Aksel, 2012). Türkiye; Afrika, Asya ve Avrupa kıtaları arasında kritik bir noktada bulunması doğu ile batı arasında köprü görevi üstlenmesi nedeniyle bu durumdan oldukça etkilenmekte, sonucunda da düzensiz göçmenler tarafından transit bir güzergâh olarak kullanılmaktadır.

Türkiye özellikle son yıllarda artan ekonomik ve bölgesel gücüyle

düzenli ve düzensiz göç hareketleri için transit ülke konumunun yanında zamanla hedef ülke haline de gelmiştir (Aktel ve Kaygısız, 2018). Bunun başlıca sebepleri; komşu ülkelerdeki olaylar sonucunda göçmenlerde istikrarlı ülkelere ulaşma isteği, ekonomik imkân arayışı için Türkiye'ye gelinmesi, Türkiye'nin göç sistemlerinde uluslararası konumunda değişiklik yaparak küreselleşme yolunda Avrupa Birliği (AB) ile yaptığı anlaşmalar gibi önemli adımlar atması gösterilebilir. Küreselleşmenin getirisi olarak Türkiye'de karmaşık bir göç sistemi oluşmuştur. Örneğin düzensiz göçmenler arasında başlıca gruplar Türkiye'yi transit geçiş bölgesi olarak kullananlar; geçerli belge olmadan yaşamak ve çalışmak için hedef ülke olarak belirleyenler; iltica başvuruları reddedilip ülkeden ayrılması gerekiyorken kalmaya devam edenlerdir ve var olan istatistiklerle düzensiz göçmenler aralarında kesin ayırım yapmak oldukça zordur (İçduygu ve Aksel,2012).

Tablo 1: Yıllara Göre Türkiye'de Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı

Düzensiz göç günümüzde en önemli küresel sorunlardan biri olarak kabul edilmektedir. Tablo 1'de verilen yıllara göre yakalanan düzensiz göçmen sayılarından da anlaşılacağı gibi Türkiye'de de ciddiyeti artarak

devam eden bir problemdir. Düzensiz göç beraberinde farklı sorunlara da yol açmış, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi örgütlü suçların artmasına, teröristlerin ülkeye giriş koridorunun oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca hedef ülkelerin sosyal güvenliğini, kültürel özelliklerini, ekonomisini, politikasını da olumsuz etkilemektedir (Deniz, 2014, s. 200). Bütün bu sorunları azaltmak ve sorunların önüne geçmek için düzensiz göçle mücadelede devletler gerek uluslararası alanda gerekse ulusal düzeyde çeşitli önlemler almaktadır. Türkiye coğrafi konumu, komşu ülkelerde ve sınırlarında yaşanan olaylar gibi nedenlerle düzensiz göçmenlerle mücadelede sınır kapılarında, yurt içi geçiş güzergâhlarında uygulanan sıkı denetimin yanı sıra uluslararası anlaşmalar ve ulusal mevzuat kapsamında yükümlülüklerini de yerine getirmektedir. İçişleri Bakanlığının 2010 yılında yayımladığı “Yasa Dışı Göçle Mücadele” genelgesinde, uygulanan sıkı denetimler hakkında detaylı bilgi paylaşımı da yapılmıştır.

Özellikle 1990’lı yıllardan sonra düzensiz göçle mücadelede, geri kabul anlaşmaları önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Geri kabul anlaşmaları, Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğüne göre “düzensiz durumdaki yabancıların anavatanlarına veya üzerinden geçtikleri devlete geri gönderilmeleri için devletlerin karşılıklı olarak izlemeleri gereken usulleri öngören anlaşma” olarak tanımlanmıştır (IOM, 2013). Geri kabul anlaşmaları iki taraflı veya çok taraflı imzalanabileceği gibi taraflar devletler veya uluslararası hukuk kişiliğine sahip uluslararası kuruluşlar da olabilir (Çelik ve Şemşit, 2020). Geri kabul anlaşmaları Türkiye’de de yasa dışı göçle mücadele aracı olarak kullanılmıştır. Sonraki sayfalarda daha detaylı da bahsedeceğimiz gibi Türkiye düzensiz göçle mücadelede AB ile 2013 yılında geri kabul anlaşması imzalamış ancak Türkiye anlaşmayı imzalama konusunda, Avrupa topraklarına ulaşamayan ve geri dönen göçmenlerin toplandığı ülke konumuna gelme ihtimalinden kaynaklı endişeler duymuştur. Bu durumun oluşmasını engellemek için Türkiye bölgedeki birçok devlet ile iki taraflı geri kabul anlaşması imzalamış ve birçok ülke ile de müzakereleri devam ettirmektedir (Saliji, 2018, s. 61).

Bu makalede Afgan göçmenlerin oluşturduğu düzensiz göçle mücadelede Türkiye’nin alması gereken en önemli tedbir olarak Afganistan ile Türkiye arasında ikili bir geri kabul anlaşması imzalanması gereklili-

ği incelenmektedir. Bu amaçla ilk olarak Afganları göçe iten sebepler ve özellikle son yıllarda Türkiye’de artan Afgan göçmen sayısının nedenleri üzerine durulmuştur. Ardından Türkiye’nin düzensiz göçle mücadelede aldığı tedbirler ve Türkiye’nin ülkedeki sığınmacılara sağladığı farklı statüde korumalar açıklanmıştır. Alınan tedbirler ve korumalar çerçevesinde, Afganların konumları ile etkilendiği noktaların analizi yapılmıştır. Son olarak da Afganların oluşturduğu düzensiz göç ve düzensiz göçle birlikte gelen sorunlar belirtilmiş; bu sorunlarla mücadelede geri kabul anlaşmasının gerekliliği ileri sürülmüştür.

İstikrarlı Göç Kaynağı Afganistan ve Türkiye’ de Artan Afgan Göçmenler

Afganistan’da gerçekleşen ilk kitlesel göç hareketi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin dağılmasına ve Doğu Bloku’nun çökmesine de neden olacak Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali ile gerçekleşmiştir (Han, 2011). 1979 yılında başlayan ve 9 yıldan fazla süren bu işgal döneminde 5 milyon insan Pakistan ve İran’a göç etmek zorunda kalmıştır (Jackson, 2009). Çok sayıda mülteci¹ İran ve Pakistan sınırlarına yakın kamplara veya yakındaki şehirlere yerleşmiş; bazıları için kıt kaynaklar, temel hizmet eksikliği gibi sebepler hayatı aşırı derecede zorlaştırmıştır. 1989 yılında Sovyetler, Afganistan’dan çıkmış ve otorite boşluğu oluşmuştur. Bu otorite boşluğunda ortaya çıkan farklı gruplar arasındaki silahlı çatışmalar ve iç karışıklıklar yaşanmıştır. Çoğu işgalde yetim ve öksüz kalan ve medreselerde büyüyen çocuklardan oluşan Taliban’ın doğuşu da iç karışıklıkların çıktığı bu döneme denk gelmektedir. Taliban’ın ortaya çıkması ve Afganistan Birleşik İslami Kurtuluş Cephesi ile aralarında yaşanan çatışmalar 1994-2001 arasında Afganistan’da ikinci göç dalgasına sebep olmuştur (Cankara, 2020, ss.447,460).

1 Mülteci terimini uluslararası hukukta, 1951 Cenevre Sözleşmesindeki “İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir.” tanımı karşılamaktadır. Ancak ulusal hukukta coğrafi kısıtlama muhafaza edilmiş ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda 1951 Sözleşmesindeki mülteci tanımı alınarak başına “Avrupa’da meydana gelen olaylar nedeniyle” şartı eklenmiştir. Makalede Türkiye’nin tanıdığı mülteci statüsünden bahsederken bu kanundaki tanım esas alınmıştır.

Dünya tarihi açısından da bir dönüm noktası olan 11 Eylül 2001 saldırıları, Afgan göçünün son ve günümüzde de devam eden sürecine sebep olmuştur. Dönemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanı George W. Bush, saldırıyı gerçekleştirenlerin El- Kaide terör örgütü olduğunu belirtmiş ve Taliban'ın El Kaide lideri Usame Bin Ladin'in iadesini reddetmesi üzerine ilk El Kaide'ye savaş açmış, ardından Taliban hükümetini devirmişti. ABD'nin müdahalesi ile göç olgusu Afganlar için artarak devam etmiş ve kalıcı hale gelmiştir. Ayrıca ABD'nin açtığı savaş ile yaşam koşulları olumsuz etkilenen Afganlar, onlara kapılarını açan ülkelerin daha yoğun tedbirleri ve kontrolleri ile karşı karşıya kalmıştır (Karakır,2017, s.158).

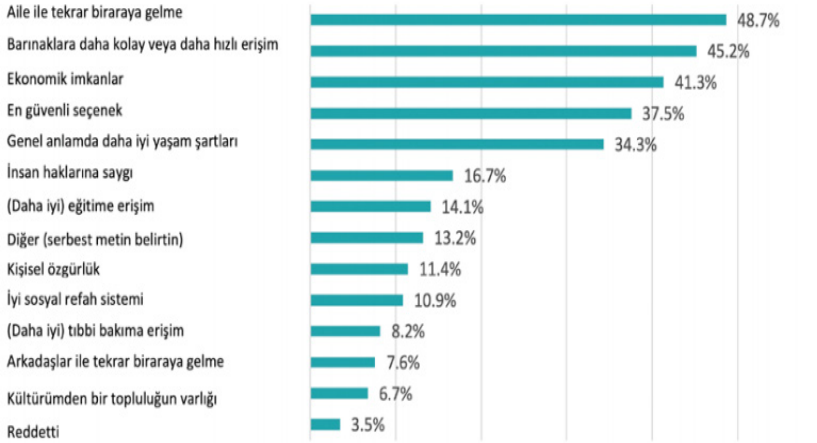
Afganistan kaynaklı göçler İran ve Pakistan'ın yanında artık Asya ve Avrupa ülkelerini de etkilemeye başlamıştır. Türkiye de bu göç hareketinden hem hedef hem de transit ülke olarak oldukça etkilenmiştir. Mixed Migration Centre (MMC) tarafından Haziran 2020'de "Bilinmeyen İstikamet Türkiye'de İlerleyen Afganlar" başlıklı Türkiye'ye gelen Afganların göç deneyimlerinin daha iyi anlaşılmasını amaçlayan araştırmaya göre, Afganların Türkiye'ye gelmelerindeki başlıca nedenler; aileleri ile yeniden bir araya gelmek, barınaklara kolay ve hızlı erişim olması, ekonomik nedenler ve daha iyi yaşam standartları olduğu düşüncesidir (MMC,2020). Tablo 2'de aynı araştırmadan elde edilen bulgular çerçevesinde hazırlanmış Afganların Türkiye'yi tercih etmesindeki diğer nedenler ve oranları gösterilmiştir. Ayrıca Türkiye'ye son yıllarda İran üzerinden gelen Afgan göçmen sayısı da artmıştır. Bu artışın sebebi olarak Afganistan'a hâkim kronik istikrarsızlığın (Koç, 2019, s.4) yanında İran'a yönelik Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi oluşumların geçmişten itibaren uyguladığı yaptırımların yanı sıra ABD'nin de tek taraflı uyguladığı yaptırımlar sonucunda İran ekonomisinin gittikçe daralması, İran para biriminin dolar karşısında hızla değer kaybetmesi, ülke içinde enflasyon ve işsizlik artışı ve sürecin İran'da yaşayan Afgan göçmenleri olumsuz etkilemesi, İranlı yetkililerin Afganlara karşı negatif tutum sergilemeye başlaması gösterilebilir (Cankara, Çerez, 2020,s. 457). ABD yaptırımlarının İran ekonomisi üzerine etkisi hakkında, Türkiye Cumhuriyeti Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliğinin yayımladığı raporlar ve yazılar incelenerek geniş bilgiye ulaşılabılır. Ayrıca Koç' a göre (Nisan 2019),

Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesinde Geri Kabul Gerekliliği: Afganlar Üzerinden İnceleme

İran'ın güneydoğusuna denk gelen Pakistan-İran sınırı ile İran'ın kuzeybatısına denk gelen Türkiye-İran sınırı arasındaki mesafe, bu ülke içerisindeki en uzun geçiş hattıdır. Özellikle uyuşturucunun transit güzergahı olarak da bilinen bu yol, İran makamlarınca sıkı bir şekilde kontrol edilmesine rağmen söz konusu yoğun göçlerin meydana gelmesi Tahran'ın bu geçişlere sessiz kaldığı izlenimini güçlendirmektedir. (s.11)

Uyuşturucu transit güzergahında Afganların göç ederken kullandığı yol arasındaki örtüşme, United Nations Office on Drugs and Crime tarafından 2019 yılında yayınlanan World Drug Report'ta yer verilen uyuşturucu geçiş güzergahları incelenerek kontrol edilebilir.

Tablo 2: Afganların Türkiye'ye Gelme Nedenleri (Çoktan Seçmeli, n=141,%)

Kaynak: MMC Orta Doğu Araştırma Özeti, 'Bilinmeyen Yön ve Türkiye'den İltica Eden Afganlar', Haziran 2020, ss.4.

Erişim Adresi: http://www.mixedmigration.org/wp-content/uploads/2020/07/115_destination_unknown_policy_brief_tr.pdf

Günümüzde düzensiz göçün beraberinde getirdiği birçok sorunla birlikte Afganların oluşturduğu göç hareketi önceleri ülkelerin ekonomik kalkınmaları için ihtiyaç duyulan bir durum olmasına karşılık artık istenilmeyen bir durum haline gelmiştir (Yıldırım, 2018, s. 131). Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Aralık 2020'de yayımladığı Afganistan'daki durum hakkındaki raporda Afgan sığınmacılara ve mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Uluslararası Göç Örgütü gibi kuruluşlarla iş birliği yapması

ve birlikte çalışması önerilmiştir (UNGA,2020, s.13). Devletlerin gönüllü geri dönüş ilkesine ve sığınma talep etme hakkına saygı göstermelerinin; sığınmacılara koruma ve yardımın güvenli ve tam sağlanmasının gerektiği vurgulanmıştır. Afganların istikrarlı göçmen statüsünden kurtulmasının Afganistan’da kalıcı ve kapsayıcı bir ateşkes ile sağlanacak sürdürülebilir barış, kalkınma ve vatandaşlarının barış içinde yaşayabileceklerine inanmaları, kendilerine ülkelerinde gelecek görebilmeleri ile mümkün olacağı bildirilmiştir. BM Genel Kurulunun aynı raporunda güvenlik sorununa karşı duyulan kaygı ifade edilerek, Afganların ülkelere güvenli ve gönüllük esasına dayalı geri dönüşünün ve ülke içinde yeniden kurulacak bir entegrasyonun memnuniyetle karşılanacağı belirtilmiştir. BM Genel Kurulunun bu raporunda yer alan ifadeleri ve çağrılarını kapsamında Türkiye için değerlendirmede bulunacak olursak Türkiye’nin sığınmacılar konusunda daima insani politikalar uyguladığını göz önüne alarak göçün beraberinde getirdiği sorunlarla uluslararası iş birliği ile mücadele edebileceğini söylemek gerekir. Türkiye’deki Afgan göçmenlerin uzun yıllardır devam eden göçlerine yol açan problemler ile mücadelede, uluslararası iş birliğine ve küresel sorumluluk çağrısına ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye’nin Göç Üzerine Politikaları ve Afgan Göçmenlerin Statüleri

Türkiye, BMMYK verilerine ve Asylum Information Database (AIDA)’nın 2019 yılında yayımladığı Türkiye raporuna göre yaklaşık 3,6 milyon kayıtlı geçici koruma altındaki Suriyelilerin yanı sıra Irak, Afganistan, İran ve Somali başta olmak üzere yaklaşık 330.000 diğer uyruklardan kişilere ev sahipliği yapmaktadır (AIDA,2019). Özellikle son yıllarda yeni nüfus hareketleri ve gelen göçmen nüfusun artışı ile karşı karşıya kalan Türkiye göçmenlere yönelik tutumlarını geliştirme, önlemlerini artırma aciliyetinin farkına varmış (Ünal,2014, s.68) ve gerek uluslararası alanda insan haklarının korunması gerekse ülke içinde yaşanabilecek problemleri çözmek için önemli adımlar atmıştır.

Türkiye 2004 yılında Uluslararası Göç Örgütüne üye olmuş ve yasa dışı göç ile insan ticaretinin önlenmesi başta olmak üzere birçok konuda iş birliği yapmıştır. 2005 yılında Ulusal Eylem Planı kabul edilmiştir. Kabul edilen Eylem Planı ile Türkiye’nin iltica ve göç alanında AB mükteseba-

tı ile uyum süreci için yasal düzenlemeler, idari yapılanma, fiziki uyum gibi tedbirler alınmıştır, ayrıca geri kabul anlaşmaları için de düzenleme içermektedir. Ulusal Eylem Planı'nda Avrupalı olmayan sığınmacılar için mülteci statüsü tanınmamıştır ancak insani bir koruma sağlanacağı yer almaktadır (Güner,2017, s.92).

İnsan haklarını koruma amacıyla kabul edilen en önemli uluslararası düzenlemelerden biri de bütün Avrupa ülkelerinin de taraf olduğu Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Birleşmiş Milletler Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 tarihli Protokol'dür. Türkiye de 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan bir ülkedir. Türkiye sözleşmeyi sözleşmede belirtilen ve 1967 Ek Protokolü'nde de kaldırılmayarak muhafaza edilen (RG, 5 Ağustos 1968, Sayı 12968) coğrafi sınırlama ile onaylamıştır. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi 1. maddesinin (B) fıkrasında geçen "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesini 1. bendinde "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar" şeklinde kabul ederek coğrafi sınırlamayı beyan etmiştir (RG, 5 Eylül 1961, Sayı 10898). Sözleşme ve ek protokol, mültecilerin uluslararası düzeyde yasal haklara sahip olmasını sağlayan gelişmelerin sonucudur. Coğrafi sınırlama ile Türkiye; 1949 yılında insan hakları, hukukun üstünlüğü, ırkçılık, hoşgörüsüzlük, çevre gibi konulardaki sorunlara çözüm aramak için kurulan ve kurucu üyesi olduğu Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden gelen kişileri mülteci statüsüne sahip olarak kabul etmektedir (Dost, 2014, s.28). Ayrıca Avrupa Konseyi üyesi devletlerin 1950 yılında imzaladığı insanlara temel hak ve hürriyetler tanıyan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nde mülteci ve sığınmacılar ile alakalı doğrudan bir düzenlemeye yer verilmemiş olsa da AİHS kişilerin haklarının korunması için en önemli hukuki araçlardan biridir. AİHS'ne ek olan 7 numaralı Protokol'ün 1. maddesinde yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin usul güvenceleri sağlanmaktadır ve AİHS, Cenevre Sözleşmesi'ne kıyasla Afganların da yararlanabileceği daha geniş bir uygulama alanı bulmuştur (Gözler, 2020, s.431).

Avrupa Konseyi üyesi olmayan İran, Irak, Afganistan gibi ülkelerden gelen ve iltica etmek isteyen kişiler Cenevre Sözleşmesi kapsamında değildir. Bu kişilere 2013 yılında kabul edilen *Yabancı ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)* ile geçici uluslararası koruma sağlanmaktadır. YUKK'un

amacı Madde 1’de; “yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek” olarak belirtilmiştir. YUKK’un bir diğer amacı, Türkiye’nin göç politikalarını AB yasalarına ve göç politikalarına göre şekillendirme sürecine devam etmek olduğu söylenebilir (Paçacı Elitok, 2013, s. 167). YUKK, 1951 Cenevre Sözleşmesi 1967 Ek Protokolü’ne ilişkin coğrafi sınırlama şartına uygun olarak üç tür uluslararası koruma statüsü sağlar. Sıralanan koruma statüleri Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi’nin yayınladığı 2019 Türkiye raporlarında da açıklanmıştır. YUKK Madde 61, 62, 63’te sağlanan uluslararası koruma statüleri sırasıyla şu şekildedir:

- Cenevre Sözleşmesinin mülteci tanımına uyan ve Avrupa menşe ülkesinden gelenler Türkiye’nin sözleşme içeriğindeki yükümlülükleri tam kabul ederek YUKK kapsamında mülteci statüsüne hak kazanırlar.
- Avrupa dışı menşe ülkeden gelen ve Cenevre Sözleşmesi maddesindeki mülteci tanımına uyan kişilere şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye içinde kalmalarına izin verilir.
- Mülteci veya şartlı mülteci sayılmak için uygunluk kriterlerini sağlamayan ancak iade edildiği takdirde menşe ülkede ölüm cezasına mahkum olacak, insanlık dışı muameleye maruz kalacak, silahlı çatışma durumlarında şahsına yönelik ciddi tehlike ile karşılaşacak kişiler YUKK bağlamında ikincil koruma statüsüne hak kazanır. Bu statü AB Yeterlilik Direktifi ikincil koruma tanımını yansıtmaktadır.

Türkiye’nin uyruklara göre düzensiz göçmen tablosuna baktığımızda, Tablo 3’te gösterilen 2020 yılında yakalanan düzensiz göçmen verilerinden hareketle Afganların büyük yer kapladığını görebiliriz. Göç İdaresi Başkanlığı tarafından paylaşılan verilerden hareketle yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruklarına göre dağılımını 2018 yılında %37,6; 2019 yılında %44,3; 2020 yılında ise %41 oranında Afganlar oluşturmaktadır.

Tablo 3: 2020 Yılında Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı

İRAK	3.836
AFGANİSTAN	50.161
PAKİSTAN	13.487
SURİYE	17.562
MOLDOVA	126
FİLİSTİN	2.059
MYANMAR	104
GÜRCİSTAN	1.070
İRAN	3.562
DİĞER	30.335

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı
<https://www.goc.gov.tr/>

Türkiye'den mülteci kabul eden ülkeler, Afganistan'ın Türkiye ile sınırının olmadığı gerekçesi ile Türkiye'deki Afganlara yerleştirme kotası ayırmamaktadır ve Afgan göçmenler 1951 Cenevre Sözleşmesi 1967 Ek Protokolünde çizilen coğrafi sınırlama şartının da kapsamında değildir. Afganlara BMMYK Tüzüğüne dayalı olarak "genişletilmiş mülteci tanımı" altında uluslararası hukuki koruma sağlanmaktadır. Ayrıca Türkiye'ye göç eden Afganlara mülteci statüsü tanınmamakla birlikte, Afgan göçmenler iç hukukta düzenlenen YUKK 62. maddede tanımlanan şartlı mülteci ve 63. maddede tanımlanan ikincil koruma kapsamına da alınabilmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı tarafından

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statü

olarak tanımlanan şartlı mülteci statüsüne (Göç İdaresi Başkanlığı,2021) göre Afgan göçmenler uluslararası koruma talep edebilmektedirler. Göç İdaresi Başkanlığının paylaştığı verilere göre 2020 yılında 22.606 Afgan uluslararası koruma başvurusu yaparak da en fazla sayıda başvuruda bulu-

nan uyruk konumundadır. Uluslararası koruma başvurusu, Afgan göçmenlerin Türkiye'ye yasal olmayan yollarla girmiş olmaları dolayısıyla uzun süre Türkiye'de kalmak istemelerine rağmen ikamet izni alamadıkları için tercih ettikleri durum olarak gösterilebilir. Ancak Afgan göçmenlerin kaçakçıların da etkisi ile yasa dışı yolları kullanma uğraşında olduğu görülmektedir. Bazı sığınmacıların ise koruma talep etmemelerinin bir nedeni olarak emek sömürüsü, iş gücü istismarı gibi herhangi bir istismara maruz kaldıklarında sınır dışı edilmekten korkuyor oluşları söylenmektedir (Alakuş ve Uzan, 2020, s.109).

Türkiye'de Afganistan, İran, Pakistan uyruklu olan göçmenler izinsiz, yasa dışı şekilde yollarına devam etmekte ve bu kaçak göç dalgası Türkiye için ciddi sorunlar yaratmakta, düzensiz göçün yol açtığı sorunlar yaşanmaktadır. Dahası gerekli ve yeterli tedbirler alınmadığı takdirde Türkiye'de yakın gelecekte daha büyük sorunlar ortaya çıkabilir. Örneğin Afganlar kötüleşen ekonomisi ile birlikte İran için artık yük olmuştur ve İran üzerinden Türkiye'ye gelen büyük çoğunluğu Afganların oluşturduğu kitlesel göçler uluslararası tedbirler uygulanmazsa artarak devam edecektir (Koç, 2019, s. 4).

Türkiye terör grupları ile mücadele, uyuşturucu ve göçmen kaçakçılığının önüne geçmek için İran sınırına güvenlik duvarı inşa etmiştir. Ağrı-İran sınırına inşa edilen 81 km uzunluğundaki güvenlik duvarının yapımı Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığının paylaştığı bilgilere göre iki yıl sürmüştür (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021). İnşa edilen duvar, İran üzerinden gelen düzensiz Afgan göçmenleri ile mücadelede alınan önemli tedbirlerden biridir. Ancak Türkiye'nin düzensiz Afgan göçmenleri ile mücadele için alabileceği tedbirlerin başında Afganistan ve İran ile geri kabul anlaşması imzalaması gelmektedir.

Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Afganistan İle İkili Geri Kabul Anlaşması Gerekliliği

Türkiye, 2000'li yılların başından itibaren AB ile imzalanacak geri kabul anlaşması görüşmeleri yapmıştır. Ancak Türkiye kendi vatandaşları ve kalıcı ikamet iznine sahip olanlara sıcak bakıyorken, geri kabul anlaşmasının bir sonucu olan Afganların da büyük orana sahip olduğu üçüncü

ülke vatandaşı düzensiz göçmenleri geri almaya olumsuz yaklaşmaktadır. Ayrıca Avrupa topraklarına ulaşamayan ve geri dönen sığınma arayanların toplandığı bir ülke haline gelmek yönünde korkuları vardır. Bunu engellemek için bölgedeki birçok ülke ile geri kabul anlaşmaları imzalamıştır. TBMM'nin kabul ettiği kanun metinlerinden hareketle Türkiye'nin ikili geri kabul imzaladığı devletler Suriye (RG, 12 Nisan 2007, Sayı 26491), Kırgız Cumhuriyeti (RG, 18 Ekim 2009, Sayı 27380), Romanya (RG, 24 Kasım 2009, Sayı 27416), Ukrayna (RG, 26 Eylül 2008, Sayı 27009), Rusya (RG, 15 Mart 2011, Sayı 27875), Belarus (RG, 15 Mart 2014, Sayı 28942), Moldova (RG, 25 Nisan 2014, Sayı 28982), Pakistan (RG, 14 Mayıs 2016, Sayı 29712), Karadağ (RG, 3 Kasım 2016, Sayı 29877), Yemen (RG, 16 Nisan 2017, Sayı 30009), Bosna-Hersek (RG, 18 Eylül 2017, Sayı 30184) olarak listelenebilir. Türkiye halihazırda birçok ülke ile de geri kabul görüşmelerini sürdürmektedir.

Türkiye'nin diğer bir çekincesi ise AB'ye karşı duyduğu güven eksikliğidir. Diğer yönden Türkiye'nin AB ile vize serbestleşmesine olan yoğun isteği, Türkiye'yi anlaşmayı imzalamaya yöneltmiştir. Bunun üzerine 2012 yılında geri kabul anlaşması süreci üzerine yoğunlaşarak vize serbestleşmesi ile eş zamanlı yürütülecek görüşmelere başlanmıştır. Nihayetinde AB'nin Schengen bölgesini kapsayan ülkeler ile Türkiye arasında vizesiz seyahat düzenlemesine ilişkin yol haritası kabul edilmiş; Türkiye ve AB arasında 16 Aralık 2013 tarihinde geri kabul anlaşması (RG, 2 Ağustos 2014, Sayı 29076) imzalanmıştır (Göçmen,2014, ss.23-29). Türkiye ile AB arasında imzalanan geri kabul anlaşmasının kapsamı, 2. maddesinde "Bu anlaşma hükümleri, Türkiye veya AB'ye üye devletlerden birinin topraklarına girme, burada bulunma veya ikamet etme şartlarını taşımayan veya uzun süredir taşımayan kişiler için geçerlidir." olarak belirtilmiştir. Anlaşma yasa dışı yollarla AB'ye giden Türk vatandaşları ve Türkiye üzerinden anlaşmaya taraf ülkeye geçiş yapan üçüncü ülke vatandaşlarının Türkiye'ye geri alınmasının; yasa dışı yollarla AB üyesi ülke vatandaşlarının ve AB üzerinden Türkiye'ye gelen üçüncü ülke vatandaşlarının iade edilmesinin yasal düzenlemeler çerçevesinde gerçekleştirilmesini amaçlar. Ancak anlaşmanın uygulanmasında AB'nin vize muafiyetinde olumlu bir adım atmaması ve 2015 yılında Suriye başta olmak üzere Orta-

doğu'da yaşanan çatışmalar üzerine ortaya çıkan mülteci krizi ile birlikte coğrafi konumlarından kaynaklı Türkiye ve AB'nin yakından etkilenmesi (Akdoğan, 2018, ss.69-70) gibi nedenlerle birçok zorluk yaşanmıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine ulaşamayan sığınmacıların toplanma ülkesi olmaması için özellikle AB ile ikili geri kabul anlaşması imzalamamış olan Asya ve Doğu Afrika ülkeleriyle ikili geri kabul sürecine girmesi gerekmektedir. Avrupa Komisyonunun yayınladığı verilerden hareketle Avrupa Birliği; Hong Kong (2002), Makau (2003), Sri Lanka (2004), Arnavutluk(2005), Rusya (2006), Ukrayna (2007), Makedonya (2007), Bosna Hersek (2007), Karadağ (2007) Sırbistan (2007), Moldova(2007), Pakistan (2009), Gürcistan (2010), Ermenistan (2013), Azerbaycan (2014), Türkiye (2013), Cape Verde (2013), Belarus (2020) ile geri kabul anlaşması imzalamıştır (European Commission "Return and Readmission", t.y.). Bu listede olmayan ve Türkiye'de önemli oranda sığınmacı nüfusunu oluşturan, Türkiye'nin ikili geri kabul sürecine girmesi gerektiği ülkelerden biri de kuşkusuz Afganistan'dır. AB ile imzalanan geri kabul anlaşması sonucunda Türkiye'ye gönderilecek üçüncü ülke vatandaşları ancak gönüllü teşvik ile kaynak veya transit ülkelere gönderilebilir. Türkiye için önemli bir tedbir olan ikili geri kabul anlaşması sürecini, göç veren ve transit ülkeler için sıkıntı yaratacak bir durum olması zorlaştırmaktadır. Bu ülkelerin çoğu ekonomik yetersizlik ve siyasi istikrarsızlık gibi sebeplerle geri kabul anlaşması imzalamaya yanaşmamaktadır.

Türkiye ve Avrupa Birliği arasında geri kabul anlaşmasının imzalanma sürecini, Türkiye'nin çekincelerini ve imzalandıktan sonra yaşanan sorunları göz önüne alarak değerlendirecek, düzensiz göçmen nüfusunda büyük bir pay sahibi olan Afganlar için de tedbir alınması gerektiği aşıkardır (Kirişci, 2008). Çünkü Afganistan'dan Türkiye'ye sürekli düzensiz göç akışı yaşanmaktadır. Afganların oluşturduğu düzensiz göç, insan hareketliliğiyle birlikte beraberinde siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel sorunlar da doğurmuştur. Örneğin Afganlar özellikle hayvancılığın görüldüğu bölgelerde asgari ücretten düşük ücretlerle çalıştırılmaktadırlar ve kayıt dışı (Mahiroğulları, 2017, ss.555-556) istihdamda büyük bir paya sahiptirler. En önemlisi de alınacak tedbirlerle Türkiye'de Afgan düzensiz göçmenlerin geri gönderimi, düzensiz göçle mücadelede ciddi bir ilerleme olacaktır.

Ayrıca son yıllarda artarak devam eden düzensiz göçü ortaya koyan verileri göz önüne alırsak göç eden Afganlar için uzun vadeli çözüm bulunamadığı takdirde nihai varış yerleri, gelecekteki mevcut konumları, beraberinde getireceği tehlikeler belirsiz kalmaya devam edecektir. Bu aşamada AB'nin düzensiz göçle mücadelede en önemli araç olarak kullandığı, Türkiye'nin de AB ile imzalanan geri kabul anlaşması çekinceleri sonucunda on bir ülke ile imzaladığı ikili geri kabul anlaşmalarının doğurduğu pozitif sonuçları da göz önüne alırsak Afganistan ile imzalanacak ikili bir geri kabul anlaşması tavsiye edilebilir bir olgudur. Ancak Türkiye'nin Afganistan ile geri kabul anlaşması olmadığı gibi Afgan göçmenlerin transit olarak kullanıldığı ve Türkiye'ye girebileceği ülkeler olan İran ve Irak ile de imzalanmış bir geri kabul anlaşması yoktur (Ekinci, 2016). İran ve Afganistan ile imzalanacak geri kabul anlaşması Afganistan'dan gelen ve İran'ı transit geçen göçmenler ile İran'da yaşayan ve Türkiye'ye gelmeye çalışan, Türkiye'yi transit ülke olarak kullanıp Avrupa ülkelerine geçmeye çalışan Afgan göçmenlere karşı alınabilecek en önemli ve etkili tedbirlerdendir.

Sonuç

Göç ve beraberinde getirdiği olgular insanlık tarihi boyunca var olmuş ve her geçen gün varlığını büyütmektedir. İç karışıklıkların, siyasi istikrarsızlıkların, savaşların yaşandığı, barış ortamının olmadığı ülkelerin vatandaşları; gereksinimlerini karşılamakta güçlük çekmesiyle, maddi ve manevi güvenlik sorunları yaşamalarıyla birlikte daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak, temel gereksinimlerini rahat karşılayabilmek için daha gelişmiş ülkelere doğru göç etmeye başlar. Bu göçlerin topluca yaşanması ile fazla sayıda ülkeyi etkileyen insan hareketleri oluşur. Yaşanan insan hareketliliğinin kaynağı olan ülke göç veren ülke konumundadır. Göç alan ülke ise daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak amacıyla harekete geçen kişilerin kendilerine hedef olarak belirledikleri ülkedir. Kaynak ülkeden belirlenen hedef ülkeye ulaşmak için göçmenlerin ilerlediği güzergâhta geçiş yolu olarak kullandıkları ülkeler ise transit ülkelerdir. Türkiye coğrafi konumu dolayısıyla daha çok transit bir ülke konumundadır. Ancak son yıllarda Türkiye'deki ekonomik, siyasal ve bölgesel alanlarda yaşanan gelişmelerle hedef ülke konumuna da gelmiştir. Yaşanan göçlerin bir kısmı yasal prosedür çerçevesinde gerçekleşip düzenli göçü oluştururken; büyük bir kısmı ise yasa dışı

yollarla gerçekleşip düzensiz göçü oluşturur.

Göç kavramının istikrar kazandığı ülkelerden biri de Afganistan'dır (Yıldırım, 2018, s.131). Afganistan'ın daha önce de bahsettiğimiz göç sürecini özetleyecek olursak Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ilk büyük göç dalgası yaşanmış; Taliban'ın ortaya çıkması ve yaşanan iç karışıklıklar, silahlı çatışmalar ile ikinci göç dalgası oluşmuştur. Dünya tarihi açısından da büyük etki yaratmış 11 Eylül saldırıları ile birlikte ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sonucunda günümüzde de devam eden yeni bir göç dalgası oluşmuş ve göç Afganlar için artık kalıcı hale gelmiştir diyebiliriz. Afganistan'da iç savaş ve terör faaliyetlerinin yaşandığı, Sovyetler Birliği ve ABD gibi büyük güçlerin müdahalelerinin olduğu dönemlerde Türkiye, Afgan göçmenlerin en çok göç ettiği ülkelerdendir. Türkiye'ye yönelik Afganların oluşturduğu göç dalgası günümüzde de devam etmektedir. Göçün beraberinde getirdiği uyuşturucu kaçakçılığı, sınırlarda teröristlerin kolayca geçebileceği geçiş koridoru oluşumu, göçmen kaçakçılığı, çeşitli güvenlik sorunları, ülke içinde kayıt dışı istihdam artışı gibi sorunlarla Türkiye çeşitli mücadeleler vermekle birlikte ilave tedbirlerin alınması da gerekmektedir.

Türkiye sığınmacıların korunması ve düzensiz göçle mücadelede ulusal ve uluslararası birçok adım atmıştır. İltica ve göç alanında AB müktesebatı ile uyum sürecinde Ulusal Eylem Planı kabul edilmiştir. Mültecilerin uluslararası düzeyde yasal haklara sahip olmasını sağlayan 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesini ve 1967 Ek Protokolünü coğrafi sınırlama ile kabul etmiştir. Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul etmesi ve Avrupa Konseyi üyesi devletlerden gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanınması nedeniyle, Afgan sığınmacılar burada kendine yer bulamamıştır. Türkiye, Avrupa Konseyi üyesi ülkeler dışından gelen iltica etmek isteyen kişiler için Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu kabul ederek geçici uluslararası koruma sağlamaktadır. YUKK Türkiye'deki sığınmacılar için üç tür uluslararası koruma çeşidi tanımıştır. Bunlardan birincisi YUKK Madde 61'de tanınan Avrupa ülkelerinden gelen kişilere tanınan mülteci statüsüdür. İkinci olarak YUKK Madde 62'de tanımlanan Avrupa ülkeleri dışında bir ülkeden gelen sığınmacılara tanınan şartlı mülteci statüsüdür. Son olarak da Madde

63'te mülteci ve şartlı mülteci statüsünde olmayan ancak menşe ülkesinin ve ikamet ülkesinin korunmasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen kişilere ise ikincil koruma statüsü verilir. Afganlar YUKK Madde 61'de tanınan mülteci statüsü hakkına sahip değildir. Afganlara YUKK Madde 62'de yer alan şartlı mülteci statüsü veya Madde 63'teki ikincil koruma statüsü tanınabilir.

Afganların, onlara tanınan yasal koruma hakları ve hukuki statüleri tercih etmek yerine göçmen kaçakçılarının etkisi, sınır dışı edilmek yönündeki çeşitli kaygıları nedeniyle daha çok yasa dışı yolları tercih ettiği, düzensiz göçte büyük paya sahip oldukları görülmektedir. Daha önce de bahsettiğimiz düzensiz göçün beraberinde getirdiği sorunlarda, Afgan düzensiz göçmenler özellikle son yıllarda artan sayılarıyla büyük paya sahiptir. Bu da Türkiye için başka tedbirlerin alınması gerektiğinin göstergesidir. Avrupa Birliğinin düzensiz göçle mücadelede en önemli araç olarak kullandığı geri kabul anlaşmaları, Türkiye için de Afganların oluşturduğu düzensiz göçle mücadelede önemli araçlardan birisi olabilir. Avrupa Birliği çeşitli ülkelerle geri kabul anlaşması imzalamıştır. Bunların arasında Türkiye de vardır. Türkiye AB'ye ulaşamayan göçmenlerin toplandığı ülke olma kaygısına rağmen vize serbestliğine yönelik yoğun isteği sebebiyle anlaşmayı imzalamıştır. Türkiye, AB ile geri kabul anlaşması imzalama sürecindeki endişelerinin oluşmasına önlem almak için özellikle AB ile geri kabul imzalamamış olan ülkelerle ikili geri kabul anlaşması imzalamış ve olumlu sonuçlar almıştır. Ancak bunların içinde Türkiye'de düzensiz göçmen sayısında büyük bir orana sahip olan Afganistan ve Türkiye'ye ulaşmak için Afganların transit ülke olarak kullandıkları İran yoktur. Türkiye'nin, Afganların oluşturduğu düzensiz göçle mücadele başta olmak üzere, oluşan bu göç hareketinin beraberinde getirdiği sorunların çözülmesinde ve yakın gelecekte beklenen tehditlere karşı alınabilecek en etkili önlem olarak Afganistan başta olmak, Afganların Türkiye'ye gelişte transit güzergâh olarak kullandıkları İran ve Irak ile ikili geri kabul anlaşması açık bir gerekliliktir.

Kaynakça

Akdoğan, M. (2018), “Avrupa Birliği’nin Sınırlarına Dayanan Mülteci Krizi ve Yönetimi”, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, ss.69-70.

Aktel, M. ve Kaygısız, Ü. (2018), “Türkiye’de Göç Yönetimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Dergisi*, 23, 2, ss.579-604.

Alakuş, E. ve Uzan, Y. (2020), “İnsan Ticaretine Konu Olma Potansiyeli Bakımından Türkiye’nin Afgan Düzensiz Göçmen Gerçeği”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1, ss.92-117.

Aşkar Karakır, İ. (2017), “Suriye İç Savaşının AB’ye Yansımaları: Mülteci Sorunu ve Uluslararası Terörizm”, *İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları*, Yayın No:293, ss.134-163.

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “Geri Kabul Anlaşması”, erişim tarihi: 14 Ocak 2021 erişim adresi: <https://www.avrupa.info.tr/tr/geri-kabul-anlasmasi-6895>

Cankara, Y. (Mart-Nisan 2020), “Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan’ın Göç Sorunu ve Türkiye’ye Yansımaları”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 124, Sayı 245, ss. 447-460”

Cankara, Y. ve Çerez, O. (2020), “Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan’ın Göç Sorunu ve Türkiye’ye Yansımaları”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 124, 245, ss.447-460.

Country Report: Turkey, Asylum Information Database (AIDA), 2019

Deniz, T. (2014), “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181, 175-204. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21491/230375>

Dost, S. (2014), “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu”, *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*,C.4, S.1, ss.27,69.

Düzensiz Göç Hakkında, erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/>, erişim tarihi: 27 Ocak 2021.

Ekinci, M. U. (2016), “Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyaloğu”, SETA.

European Council on Refugees and Exiles, Asylum Information Database (2019), “Country Report: Turkey”, s.19, erişim tarihi:08.01.2021, erişim adresi: <https://asylumineurope.org/reports/country/turkey/>

European Court of Human Rights, “İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme’ye Ek 7 No’lu Protokol” (Strazburg -1984), erişim adresi: https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf

European Stability Initiative, “Vize Kördüğümünü Çözmek- Türkler Avrupa’ya Nasıl Serbestçe Seyahat Edebilir?”, 2013, erişim adresi: <https://www.esiweb.org/publications/vize-kordugumunu-cozmek-turkler-avrupaya-nasil-serbestce-seyahat-edebilir>

Göç İdaresi Başkanlığı, “Düzensiz Göç”, erişim tarihi: 13.01.2021, erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

Göç İdaresi Başkanlığı, “Şartlı Mülteci”, erişim tarihi: 04.05.2021, erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci>

Göçmen, İ. (2014), “Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 13,2, ss.21-86.

Gözler, K. (2020), “Anayasa Hukukunun Genel Esasları”, Bursa: Ekin Yayıncılık

Güner, C. (2007), “İltica Konusunda Türkiye’nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 56,4, ss.81-109)

Han, A. K. (2011), “Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan’da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme”, Ortadoğu Etütleri, Cilt 2, Sayı 2, ss.84

International Organization For Migration, “IOM Türkiye Hakkında”, <https://turkey.iom.int/tr>

IOM (Uluslararası Göç Örgütü)(2013), “Göç Terimleri Sözlüğü”, Cenevre IOM, Yayın No:31

İçduygu, A. ve Aksel, D.B. (Eylül, 2012), “*Türkiye’de Düzensiz Göç*”, Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.

İçduygu,A., Erder,S. Ve Gençkaya, Ö.F., (Eylül 2009), “*Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus- Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*”, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi (MİReKoç), erişim adresi: https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Tu%CC%88rkiyenin-Uluslararası%C4%B1-Go%CC%88c%CC%A7-Politikalar%C4%B1-1923-2023_.pdf

Jackson, A. (2009), “*The Cost of War Afghan Experiences of Conflict 1978-2009*”, s. 8

Jackson, A. (2009), “*The Cost Of War: Afghan Experiences of Conflict, 1978-2009*”, Afghan Civil Society Forum.

Kanun Sorgu Formu, erişim tarihi: 21 Şubat 2021, erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_sd.sorgu_baslangic.

Kirişçi, K. (2008), “*Informal Circular Migration Into Turkey The Bureaucratic and Political Context*”, AENEAS Programme

Koç, M. (2019), “*Türkiye’ye Düzensiz Afgan Göçü ve İran’ın Göç Politikaları*”, İran Araştırmaları Merkezi

Mevzuat Bilgi Sistemi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*, erişim tarihi: 26.01.2021, erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>

MMC Orta Doğu Araştırma Özeti, “*Bilinmeyen Yön ve Türkiye’den İltica Eden Afganlar*”, Haziran 2020.

Paçacı Elitok, S. (2013), “*Turkish Migration Policy Over The Last Decade: A Gradual Shift Towards Better Management and Good Governance*”, *Turkish Policy Quarterly* 12 (1), ss. 161-172.

Return and Readmission (2021,14 Şubat) Erişim adresi: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/return-readmission_en

Saliji, T. (2018), “Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

Şahal Çelik, D. ve Şemşit, S. (2020), “Türkiye- Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmasının Uygulanmasında Suriyelilerin Etkisi ve Rolü”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (Özel Sayı); 66-84

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı , “Avrupa Konseyi”, erişim tarihi:16.01.2021, erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa

Türkiye Cumhuriyeti Göç İdaresi Başkanlığı, “İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı”, erişim tarihi: 15.01.2021, erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Temel-Belgeler/Iltica-Ve-Goc-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı 2010 Genelgesi “Yasa Dışı Göçle Mücadele” , 2010, erişim adresi: <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/Icisleri-Bakanligi-2010-Genelgesi-Yasadisi-Goc-ile-Mucadele.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, “Türkiye Ağrı-İran Sınırını 81 Kilometrelik Duvarla Güçlendirdi”, erişim tarihi: 04.05.2021, erişim adresi: <https://www.icisleri.gov.tr/turkiye-agri-iran-sinirini-81-kilometrelik-duvarla-guclendirdi>.

Türkiye Cumhuriyeti Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “ABD Yaptırımlarının İran Ekonomisine Etkisi, Türk İş Dünyası İçin Kısıtlar ve Fırsatlar”, erişim tarihi:16.01.2021, erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/data/5ee20f8213b876e308cc14f3/bbea330f23d8756a52f3e4e6fae5f821.pdf>

United Nations General Assembly, “The Situation in Afghanistan”, 75. session, 3.12.2020.

United Nations Office on Drugs and Crime, *World Drug Report (4. Stimulants)*, (2019), erişim adresi: https://wdr.unodc.org/wdr2019/prelaunch/WDR19_Booklet_4_STIMULANTS.pdf

Ünal, S. (2014) “Türkiye’nin Beklenmedik Konukları: “Öteki” Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi”, Zeitschrift für die Welt der Türken Journal World of Turks, Cilt 6, Sayı 3, s. 68

Yıldırım, S. (2018), “Göç ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler”, Göç Araştırmaları Dergisi, cilt:4, sayı:2, ss.128-159.